

ХАВФ ОСТИДА ҚОЛДИРИШ ЖИНОЯТИНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Я.О.Жумақўзиёв

ИИБ Академияси 323-гуруҳ курсанти

Анотатсия: *Хавфли жиноятлар жаҳон бўйлаб қонун эгаллаш агентликларига катта қийинликлар туғишмоқда, чунки уларнинг мураккаб хусусиятлари ва кенг тарқалган зарар еҳтиёжларига ега. Бу мақола, жиноятларига ёналтирилган таҳқиқотларнинг амалиётлари бўйича самарали стратегияларни ва методологияларни ўрганади. Криминология, жазоир, технология ва психология соҳаларидан интердисциплинар тушунчалардан фойдаланиб, бу таҳқиқот, таҳқиқот натижаларини яхшилаш учун бошқарувни ўз ичига олади. Яширин текширув техникаларини интеграллаш, технологик ривожланишларни фойдаланиш ва психологик профил иши муҳимлигини белгилаш орқали, ҳуқуқний агентликлар жиноятларига қарши кураш ва жамоани ҳимоялаш бўйича самарали ишлашларни таъминлашлари мумкин.*

Калит сўзлар: *Предеништаблаш, Ҳамкорлик, Таълим, Технология, Қийинликни баҳолаш, Протоколлар, Жамиятга ёнгин қилиш, Маълумотлар таҳлили, Зарар ёкифталлаб қолиш, Қонунчилик, Даражада вазирликлараро ҳамкорлик, Криминалистика усуллари, Маълумотдон кампаниялари, Проактив тедабирлар, Тиклаш.*

Хавф остида қолдириш жинояти бугунги кунда тез тез учраб турадиган жиноятлардан бўлиб ҳисобланади ва мазкур жиноят Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг 117-моддасида ўз аксини топган. Ушбу жиноятни тергов ва суд амалоётида бошқа моддалар билан биргаликда кўшиб квалификация қилинади. Хавф остида қолдириш жиноятини асосан Жиноят Кодексининг қуйидаги моддалар билан биргаликда қўлланилади, Булар:

- Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг 104-моддаси;
- Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг 105-моддаси;
- Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг 116-моддаси;
- Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг 266-моддалар.

Хавф остида қолдириш ўзи нима? Хавф остида қолдириш бу - айбдор шахснинг қилмиши натижасида жабрланган шахс ўзини ўзи ҳимоя қилиш имкониятидан маҳрум бўлиши ва жабрланувчига ҳеч қандай ёрдам кўрсатмаслиги, айбдор шахс жабрланган шахсни хавфли аҳволга солиб қўйган ва бу ҳол баданга ўртача оғир ёки оғир шикаст етказилишига олиб келганлиги тушунилади. Хавф остида қолдириш билан боғлиқ жиноятлар юзасидан бири қанча тергов ҳаракатлари ўтказилади ва мазкур тергов ҳаракатлари тергов органлари томонидан синчиковлик билан амалга оширади. Ўтказиладиган тергов ҳаракатларига қуйидагиларни мисол келтиришимиз мумкин, булар:

- Кўздан кечириш тергов ҳаракати;
- Экспертиза ўтказиш тергов ҳаракати;

- Экспертиза учун наъмуналар олиш тергов ҳаракати;
- Сўроқ қилиш тергов ҳаракати;
- Юзлаштириш тергов ҳаракати;
- Таниб олиш учун кўрсатиш тергов ҳаракати;
- Кўрсатувларни ҳодиса содир бўлган жойда текшириш тергов ҳаракати;
- Эксперимент тергов ҳаракатларини ўтказиш мумкин.

Кўздан кечириш тергов ҳаракати бу - жиноятга оид излар, иш учун аҳамиятга ега бўлган ашёвий далилларни топиш, ҳодиса содир бўлган вазиятни ва бошқа ҳолатларни аниқлаш мақсадида ўтказиладиган тергов ҳаракатидир.

Кўздан кечириш тергов ҳаракатининг етти та тури мавжуд бўлиб, уларга 1) ходисас содир бўлган жойни кўздан кечириш, 2) мурдани кўздан кечириш, 3) ҳайвонларни кўздан кечириш, 4) теварак атрофни кўздан кечириш, 5) биноларни кўздан кечириш, 6) нарсаларни кўздан кечириш, 7) ҳужжатларни кўздан кечириш турлари мавжуд. Кўздан кечириш тергов ҳаракати уч босқичдан иборат бўлиб, биринчи босқич, тайёргарлик босқичи бўлиб, мазкур босқичда тергов ҳаракатига киришишдан олдин терговчи томонидан фойдаланиладиган нарсалар содир этилган жиноятга қараб тайёрланиши лозим бўлади. Иккинчи босқич кўздан кечириш тергов ҳаракатини ўтказиш босқичи бўлиб, мазкур босқичда Тергов тезкор гуруҳ аъзолари томонидан амалга ошириладиган ҳаракатларни келтиришимиз мумкин. Тергов тезкор гуруҳи терговчи, тезкор вакил, эксперт, профилактика инспектори ва кинологлардан иборат бўлиб, ушбу гуруҳда терговчи томонидан берилладиган вазифалар асосида ҳаракатлар амалга оширилади ва кўздан кечириш жараёни энг камида икки нафар холислар иштирокида видео тасвирга олинади. Ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечиришда биринчи бўлиб ҳодиса жойига эксперт криминалист киради ва ҳодиса жойини фото ва видео тасвирга олади, шунингдек ҳодиса жойидан олинган ишга алоқадор нарса ва буюмларни белгиланган тартибда олинади ва ҳодиса жойидан топилган ҳамда эксперт томонидан олинган барча майда деталлар жиноят ишини қўзғатиш учун асос бўлиши мумкин. Терговчи мазкур тергов ҳаракатини ўтказиши давомида ундан синчиков бўлиш талаб қилинади ва олинган иш учун аҳамиятли нарсаларни процессуал тартибда экспертизага юборади. Кўздан кечириш тергов ҳаракатини ўтказиш жараёни тўлиқ видео тасвирга олинади ва бунда холислар, мутахасис ҳамда эксперт иштирок этиши шарт ҳисобланади. Кўздан кечириш жараёнида олинган жиноятга оид излар ёки бошқа маълумотлар асосида жиноят ҳодисаси юз берган бермаганлиги аниқланади. Кўздан кечириш тергов ихаракати ўтказилганидан кейин натижаларни баённома асосида расмийлаштириш керак бўлади ва бу учинуи босқич бўлиб ҳисобланади. Баённомада қуйидагилар акс этган бўлиши керак, булар, баённоманинг номи, баённома тузилган вақт ва жойи, баённома тузилган шароит, баённома тузишда иштирок этган шахслар, фойдаланилган техник воситаларнинг номи, олинган нарса ва ҳужжатларни қандай қилиб ва қай тартибда муҳрланганлиги акс этган бўлиши керак. Кўздан кечириш тергов ҳаракати Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 135-141-моддаларида ўз аксини топган.

Хавф остида қолдириш жиноятини тергов қилиш жараёнида терговчилар томонидан ўтказиладиган тергов ҳаракатларини бугунги кунда муайян бир кетма кетлиги шакиллантирилмаганлиги, шунингдек ўтказиладиган тергов ҳаракатлари

давомидаги қилинадиган шилар кетма кет тарзда қилиниши тўғрисида ҳеч қандай қўлланма ишлаб чиқилмаганлиги ва тергов давомида турли сабаблар билан айрим эътибор берилиши керак бўлган нарсалар қолиб кетаётганлигини гувоҳи бўлишимиз мумкин. Масалан, Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 266-моддасида кўрсатилга жиноятни содир этган шахснинг ҳаракатларида ЖКнинг 117-моддаси аломатлари бор ёки йўқлигини аниқлаштириш мақсадида ходиса содир бўлган жойни кўздан кечириш, сўроқ ҳамда эксперимент тергов ҳаракатларини ўтказилишига эътиборли бўлишни талаб этади.

Бундай ҳолатлар юзага келган тақдирда автомобиль шиналаридан қолган излари, тўқнашув нуқтаси қаер эканлигини, жабрланган шахснинг қаерга бориб тушганлигини, у ерда мавжуд бўлган автомашинага тегишли автомобилларга мўлжалланган мойлардан йўл транспорт ходисаси содир бўлган жойда тўкилиб қолган бўлса, жабрланган шахснинг уст бошида қон доғлари, автомашинага тегишли бўлган қарма излари мавжуд бўлса, қон доғлари ва жабрланувчининг уст бошидаги қарма излардан экспертиза тайёрлаш учун намуналар олиниши мақсадга мувофиқ бўлади. Ушбу тергов ҳаракати белгиланган талаблар асосида ўтказилганлиги келгуси тергов ҳаракатларини амалга оширишида муаммоли бўлган ҳолатларни ечими бўлиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 266-моддаси ва 117-моддаси биргаликда квалификация қилиниб, тергов ҳаракатлари ўтказилиши жараёнида сўроқ қилиш, кўрсатувларни ҳодиса содир бўлган жойда текшириш эксперимент тергов ҳаракатларига ҳам алоҳида эътибор бериши лозим бўлади, чунки, сўроқ жараёнида олинган кўрсатмалар билан ходиса содир бўлган жойни кўздан кечиришда олинган маълумотлар бир бирига мутаносиб келиши мумкин. Шунинг учун сўроқ тергов ҳаракатига терговчи томонидан муқимал тайёргарлик кўриб, сўроқ жараёнида бериладиган саволлар рўйхатини аввалдан тузиб, шахсга оид маълумотларини аниқлаштириб олиши лозим бўлади ва айбланувчига қуйидаги саволларни бериш мақсадга мувофиқдир, булар 1)Айтингчи, Сиз йўл транспорт ходисаси юз берган қатнов йўлида ҳаракатланиб кетаётган вақтингизда автомобилнинг тезлиги неча км/с тезликда ҳаракатланаётган эди? 2)Айтингчи, Сиз йўл транспорт ходисаси юз берган қатнов йўлида ҳаракатланиб кетаётган вақтингизда қатнов йўли четки қисмида ҳаракатланиб кетаётган пиёдачини кўрганмисиз? 3)Айтингчи, Сиз транспорт воситасини бошқариб кетаётган вақтингизда йўлдан пиёдачи ҳаракатланаётганини кўриб транспорт воситасини тўхтатишга ҳаракат қилганмисиз? 4) Айтингчи, Сиз транспорт воситасини бошқариб кетаётган вақтингизда йўлдан пиёдачи ҳаракатланаётганини кўрган бўлсангиз пиёдачи билан қанча оралиқ масофа қолганида транспорт воситасини тўхтатишга ҳаракат қилгансиз? 5) Айтингчи, Сиз пиёдачини уриб юбориб йўл транспорт ходисаси юзага келиши натижасида пиёда ҳаракатланиб кетаётган шахсни йиқилганлигини ёки унинг бирон жойидан қон оқаётганлигини кўрганмисиз? 6) Айтингчи, Сиз пиёдачини уриб юбориб йўл транспорт ходисаси юзага келиши натижасида сиз пиёдачи шахсга биринчи тиббий ёрдам кўрсатганмисиз? 7) Айтингчи, Сиз пиёда ҳаракатланиб кетаётган шахсни уриб юбориб йўл транспорт ходисаси содир этганлигингиз ҳақида биринчи бўлиб кимга айтгансиз? 8) Айтингчи, йўл транспорт ходисаси юз берган жойни қаерда эканлигини

бизга кўрсата оласизми? 9) Айтингчи, йўл транспорт ходисаси юз берган вақтда транспорт воситаси ичида сиздан бошқа кимлар бўлган?

Экспертза, мазкур тергов ҳаракати кечиктириб бўлмас тергов ҳаракати бўлиб ҳисобланади ва ушбу тергов ҳаракати жиноят ишини кўзғатилишидан аввал ўтказилади. Экспертнинг хулосаси жиноят иши учун муҳим ҳисобланади аммо юридик кучга эга бўлмайди. Экспертнинг хулосаси терговчи томонидан берилган саволларнинг асослилиги ва савиялилигига ҳам боғлиқ бўлиб, эксперт фақатгина қарорда ақс эттирилган саволларгагина жавоб тақдим этади. Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 266-моддаси билан боғлиқ жиноят ишларда эксперт хулосаси муҳим ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Дамирович, М. Р., Ибрагимович, Т. И., & Саттарович, А. У. (2022). Мазкурлик, маданият ва таълимий тадбирларнинг диний толерантлик ва халқаро саломатлик идеяларини ривожлантиришдаги ўрни. Бразилия имплантология ва саломатлик мавзуси журнали, 4(5), 42-47.
2. ДАМИРОВИЧ, М. Р., ИБРАГИМЖАНОВИЧ, Т. И., & УГЛИ, К. Н. К. (2021). Ўзбек ёшларда ватандошлик руҳини ривожлантиришда ўйла, жамоа ва таълимнинг ўрни. JournalNX, 7(1), 311-314.
3. Туйчиева, И., Арипов, С., Мадаминова, Д., & Мустаев, Р. (2021). Умумий ўрта таълим мактабларида болаларни оилавий муносабатларга тайёрлаш педагогик тизими. 湖南 университети илмий журнали (табiiй илмлар бўлими), 48(8), 8.
4. Туйчиева, И., Арипов, С., Мадаминова, Д., & Мустаев, Р. (2023, июнь). Тили ва компьютер болаларнинг коммуникатив раҳбарликни ривожлантиришда. АIP Конференция мақолалари (Том 2789, №. 1). АIP нашриёти.
5. Дамирович, Р. М., Сайдалиевич, У. С., & Носирхонзода, А. Н. (2022). Мустақил аскерий хизматкорларда профессионал ўқилга мувофиқ ёзиқ-маданиявий асослар. Илмий ва таълимий изишлар журнали, 5(4), 462-465.
6. Дамирович, М. Р., & Сайдалиевич, У. С. (2022). ЖОЙ ТУРЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ТАКТИК ХУСУСИЯТЛАРИ. Илмий тезкора, 1(3), 1027-1032.
7. Дамирович, М. Р., & Сайдалиевич, У. С. (2022). САТЕЛЛИТЛАРДАН ТАРГИТЛАШ УЧУН ПОЗИЦИОННИНГ НАВИГАЦИЯСИНИ ЎРНАТИШ. ЎЗБЕКИСТОНДА ФАНЛАРАРО ИННОВАЦИЯЛАР ВА ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ, 1(12), 978-983.